

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-57>

УДК 339.7

Татарин Н.Б., Петрович А.З., Педченко І.І.
Львівський національний університет імені Івана Франка

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто стан фінансового ринку України на сучасному етапі. Проаналізовано показники секторів фінансового ринку: банківського та страхового, ринку цінних паперів та діяльність небанківських фінансових установ. В роботі досліджено динаміку показників кількості банківських установ, активів банків, прибутків (збитків) банків, динаміка кількості договорів страхування, кількості випущених цінних паперів, динаміку кількості фінансових та лізингових компаній. Шляхом аналізу показників фінансового ринку визначені проблеми та недоліки фінансового ринку в сучасних умовах функціонування. Обґрунтовано, що у сфері підвищення ефективності функціонування фінансового ринку України потрібно впровадити системні реформи для ефективної роботи кожної сфери ринку. Наведено конкретні заходи для покращення роботи банківського сектору, страхового ринку, ринку цінних паперів та діяльності фінансових установ небанківського типу.

Ключові слова: фінансовий ринок, банківський сектор, страховий ринок, фондовий ринок, небанківські фінансові установи, фінансова нестабільність, поліпшення фінансового ринку.

Tatarin Natalia, Petrovych Andriy, Pedchenko Ivanna
Ivan Franko National University of Lviv

THE STATE AND PROSPECTS OF THE FINANCIAL MARKET DEVELOPMENT OF UKRAINE

Summary. The article deals with the current state of the financial market of Ukraine. The relevance of our research is that today, with a large amount of financial market research, this problem remains poorly understood. Perfectly functioning insurance market, advanced non-bank credit institutions, pension funds and other financial institutions contribute to the stable development of all economic processes in society. However, despite the importance of the elements of the financial market, it does not have a single policy on its development and has some drawbacks. This causes a problem for our research. After all, the financial market is being refined and transformed every year. The paper investigates the essence of the term "financial market" by analyzing the views of scientists on this issue and proposes a generalized definition of the concept. Financial market sectors are analyzed: banking sector, insurance market, securities market and activities of non-banking financial institutions such as financial companies and lessors. insurance, the number of securities issued, the dynamics of the number of financial companies and lessors. The dynamics of the number of banking institutions, the assets of the banks, the profits (losses) of the banks, the dynamics of the number of insurance contracts, the number of securities issued, the dynamics of the number of financial and leasing companies are investigated. Graphs are constructed on the basis of the studied indicators. Analyzing the financial market indicators, the main problems and deficiencies of functioning of the financial market at the present stage were identified. The article substantiates that in the sphere of improving the efficiency of functioning of the financial market of Ukraine it is necessary to introduce systemic reforms for the effective operation of each sector of the market. It is necessary to implement a set of measures that will improve the current state of the Ukrainian financial market. Specific steps are being taken to improve the efficiency of the banking sector, the insurance market, the securities market and the activities of non-banking financial institutions.

Keywords: financial market, banking sector, insurance market, stock market, non-banking financial institutions, financial instability, improvement of financial market.

Постановка проблеми. Сьогодні в часи розвитку ринкової економіки неабияку роль відіграє фінансовий ринок. Саме розвиток та становлення фінансового ринку є необхідною умовою для розвитку інших секторів економіки держави. Досконало функціонуючий страховий ринок, розвинені небанківські кредитні установи, пенсійні фонди та інші фінансові установи сприяють стабільному розвитку всіх економічних процесів у суспільстві. Проте, попри важливість елементів фінансового ринку, він не має єдиної політики свого розвитку та має певні недоліки функціонування. Це породжує проблему нашого дослідження.

Актуальність проблеми дослідження. Фінансовий ринок є найважливішою складовою економіки країни, від ефективності розвитку якого залежить економічна стабільність країни. Проте, попри велику кількість досліджень у да-

ній галузі, варто відмітити, що дане питання все ж потребує аналізу, адже фінансовий ринок постійно зазнає змін та трансформацій. Цим зумовлена актуальність теми нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему фінансового ринку постійно досліджують як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Зокрема, ці питання висвітлені у працях Л.М. Алексеєнко, О.Д. Василик, В.М. Гриньова, В.М. Опарін, Я.Р. Комаринський, В.О. Кравець, І.І. Яремчик, Л. Зінгалесом, Г. Марковіцем, Е. Сото, Р. Колбом, Ф. Мишкіним, Г. Александером, Д. Бейл та інші. Важливим є внесок вітчизняних учених у дослідження проблем становлення фінансового ринку України. Зокрема, формування структури фінансового ринку розглядали Л. Алексеєнко, В. Базилович, З. Васильченко, Т. Ковальчук, В. Корнеєв, В. Левківський, З. Луцишин, І. Лютий та інші.

Сутність поняття «фінансовий ринок» згідно поглядів вчених

№ п/п	Вчений	Сутність поняття «фінансовий ринок»
1.	Опарін В.М.	це сукупність обмінно-перерозподільних відносин, пов'язаних з процесами купівлі - продажу фінансових ресурсів, необхідних для здійснення виробничої та фінансової діяльності
2.	Комаринський Я.Р., Яремчик І.І.	визначають його як систему економічних відносин, які забезпечують: акумуляцію вільних грошових коштів; перерозподіл капіталу між учасниками процесу відтворення.
3.	Бланк І.А.	є ринком, на якому об'єктом купівлі-продажу виступають різноманітні фінансові інструменти і фінансові послуги
4.	Василик О.Д.	це механізм перерозподілу фінансових ресурсів між окремими суб'єктами підприємницької діяльності, державою і населенням, між учасниками бюджетного процесу, деякими міжнародними фінансовими інститутами

Джерело: сформовано автором на основі даних [1]

Мета та завдання статті. Головною метою статті є дослідження особливостей та стану фінансового ринку України, визначення проблем розвитку та шляхів їх вирішення в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний фінансовий ринок являє собою сферу реалізації економічних відносин. Іншими словами, це сфера реалізації функцій фінансового капіталу. Існує багато поглядів вчених щодо сутності поняття «фінансовий ринок» (табл. 1) [1].

Проаналізувавши всі погляди вчених, вважаємо, що фінансовий ринок – це найважливіша складова фінансової системи держави, яка може успішно розвиватися і функціонувати лише в ринкових умовах.

Дослідимо особливості фінансового ринку України. Так, найактивнішими учасниками фінансового ринку України є комерційні банки, страхові компанії, фондові біржі, адже саме вони складають найбільшу частку фінансових ресурсів держави.

Сьогодні активними учасниками фінансового ринку України є комерційні банки. Їх активи становлять вагому частку активів усіх фінансових установ. Проаналізувавши кількість діючих в Україні банків протягом останніх років, варто відмітити, що станом на 01.01.2020 року кількість банків в Україні більш як вдвічі менша, ніж на початку 2015 року, зокрема за рахунок скорочення банків з вітчизняним капіталом (рис. 1).

Дослідивши дані Національного банку України щодо активів комерційних банків, варто відмітити, що станом на 01.01.2015 року вони становили 1316852 млн. грн. і до 01.01.2017 року

зменшувалися до 1256599 млн. грн. Починаючи з січня 2018 року активи комерційних банків почали зростати і станом на 01.01.2020 року становили 1494460 млн. грн.

При оцінці банківського сектору важливою є оцінка рентабельності діяльності. Так, розглянемо динаміку чистого прибутку (збитку) банків України протягом останніх років (рис. 2).

Дослідивши дані Національного банку України, варто зазначити, що протягом досліджуваного періоду 2015–2019 рр. лише у 2018 та 2019 рр. банки України отримували чистий прибуток, який зростає, тоді як у 2015–2018 рр. банки України отримували збитки.

Важливим елементом фінансового ринку України є фондовий ринок. Так, загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів, зареєстрованих Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку у січні-грудні 2019 року, становив 112680,0 млн. грн., що більше на 52325,2 млн. грн. порівняно з відповідним періодом 2018 року (60342,1 млн. грн.). Проте протягом 2015–2017 років спостерігався значно більший обсяг випусків емісійних цінних паперів (рис. 3) [3].

Крім того, фондовий ринок характеризується обсягом біржової торгівлі цінними паперами. За результатами торгів на організованому ринку протягом січня-грудня 2015 року обсяг біржових контрактів з цінними паперами склав 290774,5 млн. грн. За аналогічний період 2016 року становив 221175,3 млн. грн. У січні-грудні 2017 року даний показник склав 353685,6 млн. грн., а за аналогічний період 2018 року обсяг торгів на організованому ринку

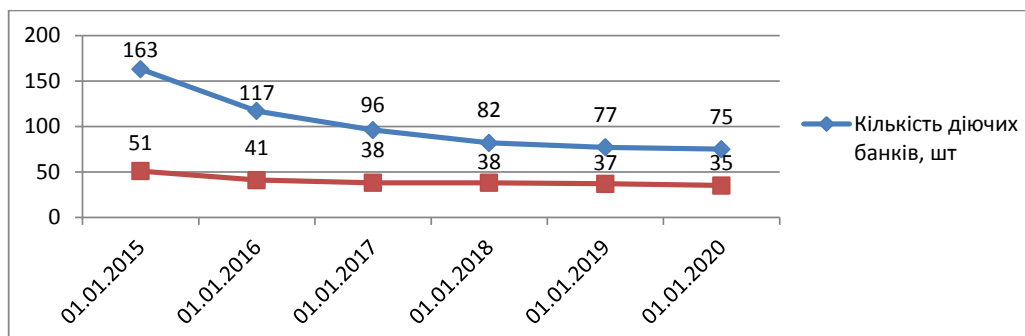

Рис. 1. Динаміка діючих в Україні банків 2015–2019 рр., шт.

Джерело: сформовано автором на основі даних [2]

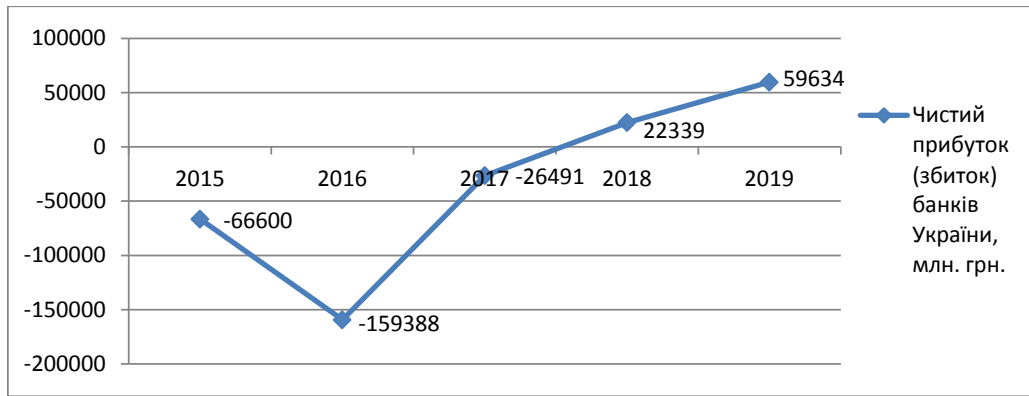

Рис. 2. Динаміка чистого прибутку (збитку) банків України 2015–2019 рр., млн. грн.

Джерело: сформовано автором на основі даних [2]

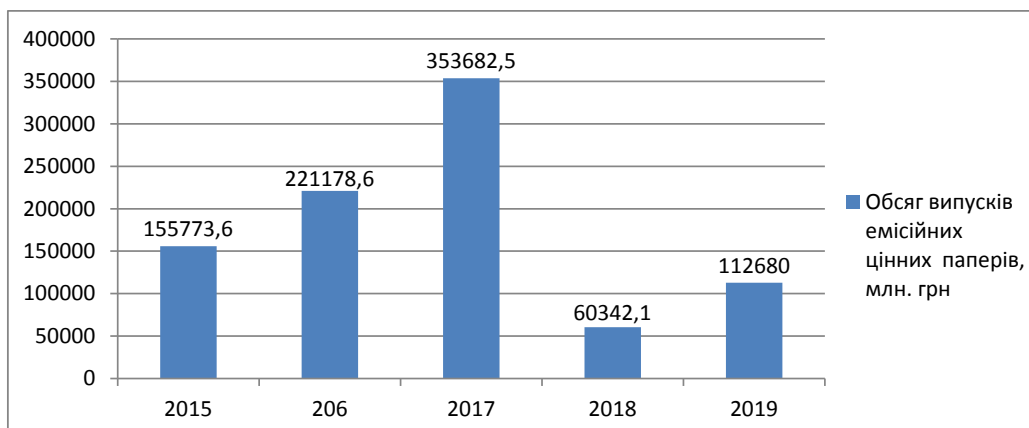

Рис. 3. Динаміка обсягу випусків емісійних цінних паперів 2015–2019 рр., млн. грн.

Джерело: сформовано автором на основі даних [3]

становив 260530 млн. грн. Протягом січня-грудня 2019 року порівняно з даними аналогічного періоду 2018 року обсяг біржових контрактів з цінними паперами на організаторах торгівлі збільшився на 16,9% порівняно з минулим роком і становив 305420,5 млн. грн.

Важливе місце на фінансовому ринку України належить установам небанківського типу – страховим компаніям. Не можна не погодитися з думкою Г. Г. Козоріна, який зазначає що попри розвиток страхового ринку в Україні, він і досі знаходиться на початковому етапі свого розвитку. Для оцінки стану розвитку страхового ринку України у табл. 2 проаналізовано основні показники діяльності страхових організацій за 2015–2019 рр. [4].

Так, дослідивши підсумки діяльності страхового ринку за 2015–2019 роки, варто відмітити, що спостерігається зменшення кількості страхових компаній з 382 у 2015 році до 234 страхових

компаній станом на третій квартал 2019 року. Щодо валових страхових премій та страхових виплат, то у 2015–2018 роках спостерігалось їх збільшення, а станом на третій квартал 2019 року валові страхові премії становили 40561,9 млн. грн., а валові страхові виплати 9845,6 млн. грн.

Розглянемо особливості діяльності інших небанківських фінансово-кредитних установ на фінансовому ринку (табл. 3) [5].

Так, згідно даних Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, в Україні протягом останніх років спостерігається збільшення зареєстрованих фінансових компаній. Так, у 2015 році нараховувалося 534 компанії, тоді як станом на третій квартал 2020 року їх кількість зросла на 82,5% до 975 фінансових компаній. Щодо активів фінансових компаній, то протягом 2015–2019 років також спостерігалось їх збільшення. У 2015 році активи

Таблиця 2

Основні показники діяльності страхових організацій за 2015–2019 рр.

Показники	2015	2016	2017	2018	9 міс. 2019
Кількість страхових компаній, шт.	382	310	294	281	234
Загальні активи страховиків, млн. грн.	60729,1	56075,6	57381,0	64493,3	66950,6
Валові страхові премії, млн. грн.	29736,1	35170,3	43431,8	49367,5	40561,9
Валові страхові виплати, млн. грн.	8100,5	8839,5	10536,8	12863,4	9845,6

Джерело: сформовано автором на основі даних [4]

Особливості діяльності небанківських фінансово-кредитних установ 2015–2019 рр.

Показник	2015	2016	2017	2018	9 місяців 2019
ФІНАНСОВІ КОМПАНІЇ					
Кількість зареєстрованих фінансових компаній, шт	534	809	818	940	975
Активи фінансових компаній, млн. грн.	64960,0	97332,2	107533,9	125322,3	147637,2
ЮРИДИЧНІ ОСОБИ (ЛІЗИНГОДАВЦІ)					
Кількість зареєстрованих установ, шт	267	202	183	167	165
Кількість договорів фінансового лізингу, укладених за звітний період, шт.	2700	9122	7699	8739	7780

Джерело: сформовано автором на основі даних [5]

фінансових компаній становили 64960,0 млн. грн., а вже станом на третій квартал 2020 року зросло більш як у два рази до 147637,2 млн. грн.

Щодо таких фінансових установ як лізингодавці, то протягом досліджуваного періоду спостерігалось їх зменшення. Так, у 2015 році в Україні було зареєстровано 267 лізингодавців, тоді як станом на третій квартал 2020 року їх кількість зменшилася до 165 компаній. Проте, протягом 2015–2020 років спостерігалось збільшення кількості договорів фінансового лізингу. Так, у 2015 році було укладено 2700 договорів, а вже станом на третій квартал 2019 року їх кількість зросла майже в три рази до 7780 договорів.

Дослідивши показники фінансового ринку, варто зазначити, що деякі позитивні кроки на шляху врегулювання системи зроблені, проте, все ж наявний цілий ряд проблем. Так, щодо банківського сектору, то скорочення кількості банків протягом останніх років призвело до скорочення кількості робочих місць, тоді як інфляція та негативна репутація деяких банків призводять до того, що населення не готове брати кредити та вкладати гроші на депозити до тих банків, які зараз функціонують.

Щодо ринку цінних паперів, то також спостерігається “кволий” розвиток даного сектору. Причинами цього є недосконалість нормативно-правової бази, низький рівень захисту прав інвесторів та акціонерів, нерозвиненість фінансової та фондової інфраструктури, недостовірність інформації про функціонування підприємства тощо. Все це є перепонами на шляху активного розвитку вітчизняного фондового ринку.

Ситуація на ринку страхування також не є досконалою. Так, за оцінками експертів, покриття страхового поля в Україні становить 3-5%, тоді як у країнах Західної Європи – понад 90%. Це говорить про наявність в Україні великих невикористаних резервів розвитку страхового ринку, реаліза-

ція яких значною мірою залежить від ефективності функціонування національної економіки.

Фінансовий ринок залишається дуже фрагментарним із низькою капіталізацією через нестабільні умови ведення бізнесу, незахищеність права власності та низький рівень корпоративного управління. Тому на даному етапі головним завданням є втілення системних реформ у фінансовому секторі для налагодження ефективної роботи фінансового ринку. Такими реформами, на нашу думку, може бути комплекс заходів. У банківській сфері варто підвищити роль та функції наглядових рад банків і небанківських фінансових установ, впроваджувати нові вимоги до систем внутрішнього аудиту та контролю в банках і в небанківських фінансових установах. Варто створити таку систему гарантування вкладів населення, що сприятиме отриманню гарантованої суми, зменшенню фактору морального ризику для більш відповідального вибору вкладниками банків та небанківських фінансово-кредитних установ. В галузі страхування варто запровадити накопичувальну систему пенсійного забезпечення. Це сприятиме збільшенню кількості доступних фінансових інструментів на внутрішньому ринку [6].

Висновки. Таким чином, на нашу думку, запропоновані заходи щодо реформування фінансового ринку дадуть можливість забезпечити його прозорість та створити сприятливі умови для потенційних інвесторів, а також підвищить ліквідність фінансових інструментів ринку. Фінансовий ринок повинен стати одним з основних механізмів мобілізації вільних ресурсів для розвитку економіки і формування надійних інструментів заощадження для населення. Цього можна досягти шляхом стабілізації валютного ринку, зниження та утримання рівня інфляції на прийнятному для розвитку економіки рівні, стабілізації роботи фінансового сектора, відновлення довіри населення до інститутів фінансового ринку.

Список літератури:

1. Юхименко П.І., Федосов В.М., Лазебник Л.Л. та ін. Теорія фінансів : Підручник / за ред. проф. В.М. Федосова, С.І. Юрія. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 576 с.
2. Національний банк України. Офіційний сайт. Основні показники діяльності банків України. URL: <https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1> (дата звернення: 24.02.2020).
3. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Офіційний сайт. Аналітичні дані щодо розвитку фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/> (дата звернення: 24.02.2020).
4. Статистика страхового ринку України. Фориншурер. Офіційний сайт. URL: <https://forinsurer.com/stat> (дата звернення: 24.02.2020).
5. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Офіційний сайт. Інформація про стан і розвиток фінансових компаній та лізингодавців. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-finansovykh-kompanii-lizynhodavtsiv-ta-lombardiv-Ukrainy.html> (дата звернення: 24.02.2020).

6. Шышпанова Н.О., Іванов А.О. Фінансовий ринок України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. *Modern Economics*. 2017. №1. С. 66–72. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/1-2017/UKR/shyshpanova.pdf> (дата звернення: 24.02.2020).

References:

1. Iukhymenko, P.I., Fedosov, V.M., Lazebnyk, L.L. ta in. (2010). *Teoriia finansiv: Pidruchnyk / za red. prof. V.M. Fedosova, S.I. Yuriia*. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 576 s.
2. National Bank of Ukraine. Official site. Key performance indicators of Ukrainian banks. URL: <https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1>
3. National Securities and Stock Market Commission. Official site. Analytical data on stock market development. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/>
4. Statistics of the insurance market of Ukraine. Foreshore. Official site. URL: <https://forinsurer.com/stat>
5. National Commission for the State Regulation of Financial Services Markets. Official site. Information on the state and development of financial companies and lessors. URL: <https://www.nfp.gov.ua/en/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-finansovykh-kompanii-lizynhodavtsiv-ta-lombardiv-Ukrainy.html>
6. Shishpanova, N.O., & Ivanov, A.A. (2017). Financial Market of Ukraine: Current State, Problems and Prospects for Development. *Modern Economics*, № 1, pp. 66–72. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/1-2017/UKR/shyshpanova.pdf>